

Realismul științific face posibilă înțelegerea Omului ca vietate, ființă biologică rezultată prin procesul evolutiv, fenomen natural care se derulează în continuare... și se va derula atât timp cât viul va reuși să persiste; se creionează o imagine cu aspectele subtile dar și cu cele brutale ale omului non-idealizat, ci perceput așa cum reiese din analiza celor constatate: o specie de animal. Cei care în secolul 21 nu percep faptul că omul este produsul evoluției biologice... de facto fiind un animal dintre mamifere, aceia au un grad de inteligență foarte redus, o educație științifică șubredă sau o capacitate de raționare puternic viciată. Cei care nu percep argumentele de ordin paleontologic, de anatomie comparată, embriologice, genetice, fiziologice, etologice/ psihologice șamd... sunt mulți și proști; nu pentru acest tip de vietate-umanoidă majoritară este scris acest text.

Subiectul umanismului și al eticii-moralității a preocupat variați biologi evoluționiști – mai ales pe cei cu calibrul intelectual de hiper-excepție, de la Charles Darwin la Ernst Mayr. Legătura preocupărilor umaniste cu științele biologice se găsește în zona de joncțiune a sociologiei culturii-culturilor, a eticii, libertății de gândire, a filosofiei și altor domenii apropiate. La formele de viață cu organizare socială complexă, selecția nu acționează doar asupra individului izolat, ci în plus acționează și asupra grupului: acel grup care are o organizare mai adecvată, mai performantă, prezintă avantaje competitive față de grupurile care au o mai slabă performanță în acest domeniu. Bertrand Russell zice: “A comparison of ethical norms throughout the world shows that those groups were the most successful in which the self-interest was at least to some extent subordinated to the welfare of the community.” Avem aici un element care este extrem de important în analiza situației diferitelor culturi umane, a diferitelor societăți, popoare, state, precum și a contextului uman global al civilizației noastre actuale. Iar miza înțelegerii ființei umane în context realist, deci științific-evolutiv, poate însemna diferența dintre persistența speciei sau dispariția noastră. Julian Huxley scria despre umanismul evoluționist: „It is a belief in mankind, a feeling of solidarity with mankind, and a loyalty towards mankind. Man is the result of millions of years of evolution, and our most basic ethical principle should be to do everything toward enhancing the future of mankind. All other ethical norms can be derived from this baseline.” Interesant, nu?

Înțelegerea științifică și preocupările filosofice au fost inițial o singură entitate, pe la începuturile cunoașterii sistematice din Grecia antică, iar aceste aspecte au păstrat o legătură importantă, cel puțin în ceea ce privește marii creatori de cunoaștere biologică esențială (adică nu cei care se ocupau de ceva detalii). Charles Darwin a definit o ființă morală ca fiind: “one who is capable of comparing his past and future actions or motives, and of approving or disapproving of them.” În splendida carte *This is Biology – The Science of the Living World*, Harvard University Press, 1997, la pg. 46 Mayr scrie despre Darwin: „(...) he was clearly one of the greatest philosophers of all times. In fact, to a large extent the modern philosophy of biology was founded by Darwin.” Ca și în

atâtea alte domenii ale înțelegerii biologice moderne, Darwin se află la baza acestora, la un mod mai mult decât semnificativ. Dealtfel, în *This is Biology*, Mayr a inclus un întreg capitol care tatonează interferențele dintre subiectul evoluției biologice umane și etică, având titlul: *Can Evolution Account for Ethics?* Cred că ar merita făcută o analiză a câtorva dintre ideile din acel capitol, text pe care îl consider dealtfel cel mai bun dintre cele citite de mine despre acest subiect. Se poate percepe uriașa erudiție și capacitatea de analiză și sinteză a genialului Ernst Mayr. Este o mare plăcere intelectuală a avea acces la ideile unui asemenea biolog și a le putea analiza și comenta.

L
a nivel de comportament societal, specia umană are caracteristici provenite din statutul de ființă biologic, vietate produsă de o anumită istorie evolutivă naturală. Există atât capacități și caracteristici umane sublime, cât și altele. Oricum, omul ca specie nu este nici pe departe acea ființă eminentemente morală pe care am dori să o vedem. Ca ființă biologică pusă în contextul real al supraviețuirii, a competiției pentru resurse, a nevoii de a își asigura spațiul din care să poată să își tragă energia vitală, omul a fost capabil de a eradica alți oameni, la nivel de genocid masiv... și asta nu este o noutate; faptul că europenii au invadat americile și au produs genocid prin uciderea a circa 100 de milioane de amerindieni este dor un episod recent, care arată cam de ce suntem noi creștinește capabili; pentru detalieri de secol 20 se poate vedea Holocaustul, derulat aici în Europa. La pg. 242 în *This is Biology*, Mayr scrie: „Undoubtedly, there was a great deal of fierce competition among neighboring groups and tribes, with the superior group very often exterminating the inferior ones. The disappearance of Neanderthals from western Europe is still unexplained. They seem to have coexisted for 15,000 years with the Cro-magnons, whose culture and communication were far more advanced, and one cannot exclude genocide as the explanation for the Neanderthals' extinction. This would not have been a new development within the anthropoid line. Several observations have made in recent years of chimpanzee groups systematically exterminating neighbouring, competing groups.” Când vezi cum cimpanzeii masculi patrulează în grup la limitele teritoriului lor, merg în liniște... iar dacă au ocazia să prindă câte un mascul din grupuri vecine, îl ucid pe acesta fără reținere... vezi că suntem destul de apropiați până și în astfel de privințe; există și la oameni mecanisme care odată declanșate permit atrocități de o violență brutală, iar acest substrat comportamental persistă indiferent că sunt ei educați în popoare civilizate europene, sau încă stau în ceva pădure ecuatorială africană ori prin semideșerturi prin zona Darfur.

Asupra complexității presiunilor selective care au acționat, acționează și vor acționa în continuare asupra ființelor biologice umane, putem să ne facem o impresie dacă citim lucrări ale marilor savanți biologi; interesant este că deja Darwin a scris o carte pe acest subiect, lucrare apărută în 1871: *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. În privința ființei umane în context evolutiv, concis și concludent este ceea ce scrie Mayr la pg. 251 în *This is Biology*: „(...) a person is the target of selection in three different contexts: as an individual, as a member of a family (or more correctly, as a reproducer), and as a member of a social group. In the case of the individual as target, only selfish tendencies will be rewarded by selection (...) But in the other two contexts, selection may favor a concern for other members of the group, that is, altruism. The ethical dilemmas so often observed in human behavior cannot be understood

without taking this three-sided context into consideration.” Tipuri de comportamente apropiate/ similare în esența lor cu unele comportamente umane au fost observate desigur și în societățile non-umane, fiind detaliat studiate; merită citite cărțile scrise despre cimpanzei (Jane Goodall – *In the Shadow of Man*, 1971) și gorile (Dian Fossey – *Gorillas in the Mist* – 1983) bazate pe mulți ani petrecuți cu studiu-observare fotografică/ filmare a vieții sălbatice naturale a acestor antropoide în peisajele africane locuite de ele. Există astfel o percepere de ordin naturalistic biologic-evolutiv despre echilibrul între tendințele egoiste și altruiste, comportamentele altruiste fiind focalizate mai ales pe cei apropiați, atât la oameni cât și la maimuțele antropoide apropiat-înrudite.

Comportamente aparent-etice, morale, au întotdeauna baze biologice (la fel ca și multe dintre cele care par barbare, primitive și inumane). Cât de mult omul își ajută rudele, are nu doar aspecte etice ci mai ales favorizarea supraviețuirii cu succes a genelor pe care le au împreună indivizii în cauză (ceea ce se numește în bibliografia engleză: kin selection). La pg. 253 în *This is Biology*, Mayr scrie: „The social animals have remarkable ability to recognize and favor their relatives is emphasized by Darwin again and again: „The social instincts never extend to all the individuals of the same species” (1871:85). How well developed this sensing of relationship is in certain animals has been excellently documented experimentally by Pat Bateson (1983).” Ți se pare natural să îți favorizezi rudele apropiate; și mie. Pentru că este natural ca așa să fie. Avem aici bazele evolutive pentru a înțelege de ce nepotismul (spre exemplu) este atât de răspândit, indiferent de faptul că este politically correct, sau nu.

Comportamente aparent altruistice pot avea în profunzime mai mare interese egocentrice, speranța de a fi ajutat în cazuri similare, crearea de alianțe mutual-benefice etc, dar în principiu poate să apară și o moralitate dezinteresată autentică (rar de tot, așa cum există și corbi albi). La pg. 253-254 în *This is Biology*, Mayr scrie: „Such reciprocal interactions, particularly among primates, always imply a kind of reasoning: „If I help this individual in his fight, he will help me when I will get into fight.” In other words, such behavior is basically egotistical rather than altruistic. Reciprocal altruism is simply reciprocal benefits or exchanges of favors. (...) But not all altruistic behavior leads to reward. (...) The reciprocal altruism in our prehuman ancestors may be one of the roots of our human morality.” Este frumos, și oarecum înduioșător, să vezi ridicarea deasupra nivelului calculelor cost-beneficiu, să percepi apariția unei bunătați superioare a viului evoluat.

Deși pare oarecum absurd, moralitatea este diferită în funcție de contextul real... în funcție de situația cu care omul are să se confrunte, ca individ făcând parte din familie și din societate. Ceea ce azi consider că este moral, pot să consider a fi imoral în condiții schimbate, și invers.

La pg. 257-258 în *This is Biology*, Mayr scrie: „It is easy to imagine a scenario in which the particular value system of a cultural group might lead to its prosperity and numerical increase, and this might, in turn, lead to genocidal warfare against neighbors, with the victor taking over the territory of the defeated. In such a scenario, intragroup altruism and any other behavior that strengthen the group relative to other groups would be rewarded by selection over the course of time (...). What is moral and what is best for a group may depend on temporary circumstances.” Până unde pot să fie acceptate societal comportamente individuale ultra-egoiste și unde este polul opus unde altruismul nu mai are nici un fel de viabilitate? Cum te poziționezi ca individ pe această plajă aflată între extreme, depinde foarte mult atât de constelația genetică pe care o ai, cât de educația pe care ai primit-o împreună cu celelalte influențe de mediu, de contextul concret din viața-reală... iar din sinergia tuturor acestor influențe se poate spera să iasă ceva manifestare care să fie încă rezonabil de umană și morală.

Deși există o varietate uriașă a normelor morale acceptate în diferitele societăți actuale, totuși există și niște similarități destul de reprezentative, bazate pe nevoia menținerii funcționalității unei comunități umane indiferent de aspectele de detaliu. Chiar dacă bazele unor comportamente provin din predispoziții transmise genetic, la oameni există o mare deschidere a comportamentelor, care sunt influențate nu doar de acțiuni instinctuale, cât mai ales de imprintingul educațional învățat (sau nu) în perioada de copilărie... la care se adaugă deliberări complexe ajustate noilor condiții, care se pot schimba pe tot parcursul existenței. La pg. 263-264 în *This is Biology*, Mayr scrie: „(...) early ethical education is of the utmost importance. We have just passed through a period in which exaggerated importance was placed on the so-called freedom of the child, allowing it to develop its own goodness. (...) This may cause few problems when parents perform their roles properly, but it may spell disaster when parents fail to do their job. (...) A great deal of ethical literature being written today is pessimistic, if not despairing.” Contextul genetic este dat, intervenții-artificiale la acest nivel deși în principiu nu pot să fie tehnic excluse, oricum sunt extrem-extrem de riscante; rămâne așadar importanța educației morale a copilului, iar fără modele și exemple concrete, vii și funcționale, adecvate realităților momentului, această educație-morală se poate realiza greu spre imposibil – de unde rezultă o derivă masivă a tinerilor care nu au habar ce anume pot să facă pentru a avea șanse de succes. Cu cât viteza transformărilor societale este mai mare și schimbarea ajunge la profunzimi mai nebănuite, cu atât ruptura și falia dintre generații devine mai adâncă.

Normele etice rigide, care sunt concepute într-o societate tribală pastorală din Asia Mică în urmă cu 2-3 milenii, societate primitivă radical diferită de cea a realităților actuale, face ca situația individului moral actual să fie dilematică. Contextele reale sunt mai complexe decât niște idei teoretice ultrasimplificate. Simpson (1969: 136) a scris: “All ethical systems that originated under tribal, pastoral, or other primitive conditions have become, to greater or lesser degree, [mal]adaptive in the extremely different social and other environmental conditions of the present time.” La fel cum Pământul nu mai poate să fie considerat ca fiind plat, iar stelele “de pe

bolta cerească” nu mai pot fi percepute ca având posibilitatea să cadă pe sol... la fel există diferențe și pe alte planuri. A aplica niște stiluri de moralitate scrise pe piei de animale de unele personaje aparținând de grupări tribale care se măcelăreau între ele în deșerturile asiatice și nord-africane... nu pare cea mai mare realizare. A aplica niște idei biblice conform cărora sclavul trebuie să se supună proprietarului de sclavi, în care o fată virgină violată trebuia să fie cumpărată de la părintele ei și luată de soție, în care actele ucigașe curg gârlă... este dificil de realizat în societatea postmodernă de secol 21... și să sperăm că așa va și rămâne încă o vreme.

Pe lângă presiunea selectivă asupra indivizilor, a existat și există o presiune selectivă asupra grupurilor umane. De la grupuri mai mici, ale familiilor extinse, a apărut nevoia unor grupuri mai consolidate care puteau să apere mai bine resursele (o zonă de vânătoare bună, o peșteră etc) în fața unor grupuri similare. De la relațiile de altruism reciproc din grupul familiei, acest comportament a devenit mai extins pe membrii unor grupuri mai mari, tribale, dând avantaje tuturor. Comportamentul etic presupune înțelegerea diferitelor variante posibile, cântărirea consecințelor diferitelor acțiuni din punct de vedere valoric și alegerea celei care este considerată alegerea etic corectă. La pg. 254-256 în *This is Biology*, Mayr scrie: „In contrast with individual selection, group selection may reward genuine altruism and any other virtues that strengthen the group, even at the expense of the individual. (...) In other words, ethical behavior for humans is adaptive. (...) The ability to apply group norms appropriately required the evolving reasoning capacity of the human brain. (...) Ethical behavior is based on conscious thought that leads to deliberate choices. (...) As Simpson (1969:143) characterized the situation, „Man is the only ethical organism in the full meaning of the world, and there are no relevant ethics except human ones.” The adaptive shift from an instinctive altruism based on inclusive fitness to a group ethics based on decision-making was perhaps the most important step in humanization.” Pe acest plan se simte destul de tare diferența dintre omul-animal și celelalte animale... maimuțele antropoide apropiat-înrudite; este superb a constata dezvoltarea unei capacități intelectuale deliberative care să permită înțelegerea unor situații complexe, și să ducă la apariția unor comportamente cu caracteristici de moralitate.

Și, inevitabil, de la teorie se ajunge la întrebările grele ale societății civilizate actuale. Există variate religii, care mai de care mai aberante și mai lipsite de contact cu realitatea; ceea ce este comun în ele este că niște gloate uriașe de credincioși iraționali sunt manipulate de șleahțe de preoți și imami care nu au nici un fel de scrupule. Deși religiile se consideră pe ele însele ca fiind promotoare ale iubirii și înțelegerii dintre oameni, de fapt ele atâta conflicte de o violență și brutalitate greu de imaginat. Faptul că gloatele de analfabeți din deșerturile Arabiei sunt ușor de manipulat de unii mai șmecheri, nu cred că este surprinzător; dar dacă vezi nivelul de imbecilizare și bigotism a majorității populației americane (SUA), nu îți vine a crede că așa-ceva poate exista în secolul 21 în “lumea civilizată”. O abordare umanistă și bazată pe gândire rațional-științifică ar putea reprezenta un numitor comun al diferitelor culturi umane, dar a spera

consolidarea unei culturi științifice umaniste în contextul global actual dominat de sărăcire și degradare, pare o mare naivitate. Atrocitățile comise de jihadiștii religioși fundamentalști din recent-proclamatul Califat Islamic ce acoperă o parte mare a Irakului și a Siriei, arată cam în ce direcție se îndreaptă situația. În procesul de globalizare ajung să fie permanentizate masive conflicte între lumi paralele cum sunt spre exemplu creștinismul și islamismul, fiecare îndeajuns de bigot pentru a avea convingerea că este singurul care are Dreptate și că deține singurul Adevăr; ortodocși contra catolici, catolici contra protestanți, de la conflicte globale, la cele regionale, subregionale, locale... există o serie întreagă de subdiviziuni aflate în competiție și reciprocă denigrare, agresare, uneori cu acutizarea unor violențe ucigașe. La pg. 267-269 în *This is Biology*, Mayr scrie: „As the circle of one's group expands and other groups with different ethical systems fuse, inevitably there are conflicts, because each group is convinced of the superiority of its own moral values. (...) The second great ethical problem of our time is excessive egocentricity and attention to the rights of the individual. (...) Almost invariably crucial dilemmas arise when a choice must be made between individual ethics and social or community ethics. This can be seen in such controversies as birth control, taxes for improving our environment, and humanitarian aid for hopelessly overpopulated countries. The third great ethical problem of our day is posed by the discovery of our great responsibility for nature as a whole. Growth, both of the economy and the population, used to rank very high in our Western value system. (...) the danger of overpopulation, I cannot see how it can be ignored any longer. (...) The sooner other overpopulated countries follow the example of China and Singapore, the better it will be for them, for our entire species, and for the planet on which we live. (...) requires the rejection of the ideal of continued growth, and its replacement with the ideal of a steady-state economy, even if this were to entail a reduction of our standard of living.”

Moralitatea nu este situată în eter, ci ea este strict ancorată de realitatea concretă în care omul se află; asta atât la nivel individual, cât la nivel societal. Din acest punct de vedere, nu poate exista o moralitate aseptică și atemporală, care să nu ia în considerare resursele finite pe care le avem la dispoziție și consecința previzibilă a supraexploatării acestora, rezultată din creșterea demografică și economică exponențială: colapsul civilizației umane. Vrei sau nu vei, se ajunge la constatarea că moralitatea unei civilizații sustenabile este inevitabil ecologică și ecologistă.

În centrele decizionale și de putere politică ale civilizației umane actuale, nu prea există cine să facă la un mod performant abordarea ecologică-ecologistă a civilizației umane, a trecutului, prezentului și viitorului uman... Desigur, ar putea să existe oameni cu o pregătire științifică și un calibru intelectual care să fie capabili de o astfel de abordare, însă problema este că aceste centre de putere colcăie de diferite alte tipuri de persoane, cu mari interese pe termen scurt, aflate în flagrantă contradicție cu orice fel de soluții pe termen lung, sustenabilitate și alte subiecte realmente vitale pentru civilizație. La pg. 226 în *This is Biology*, Mayr scrie: „Like every other species, humans have their species-specific ecology. Four major areas concern the ecologist: (1) the dynamics and consequences of human population growth, (2) the use of resources, (3) the impact of human beings on their environment, and (4) the complex interactions between population growth and environmental impact. As ecologists and environmentalists have often pointed out, the problem of the future of humankind is ultimately

an ecological problem.” Deși există variate studii de specialitate cu detalieri-ale-detaliilor, puține sunt lucrările de sinteză, bine structurate, care să prezinte coerent acest subiect, mai ales în așa fel încât informația să poată să fie utilizată în strategiile politice pe lungă-durată. Ruptura uriașă dintre clasa politică dominată de interese corporatiste și politice pe termen scurt... și viziunea pe termen mediu și lung necesară abordărilor strategice gândite de oameni de știință este o altă falie care greu va putea să fie trecută. Documente strategice bazate pe ecologie & ecologism nu există în majoritatea covârșitoare a statelor... și nici măcar la Națiunile Unite nu se conturează prea bine astfel de abordări; analize mai serioase sunt elaborate în schimb de echipe de strategii și experți care lucrează în proiecte ale Clubului de la Roma.

În concluzie, putem înțelege că orice etică este o simplă aberație fantasmagorică dacă este bazată pe altceva decât pe fundamentele realiste, cele care sunt în concordanță cu gândirea umană rațională, cea cristalizată prin înțelegerea științifică. La pg. 269-270 în *This is Biology*, Mayr scrie: „Evolutionary humanism is a demanding ethics, because it tells every individual that somehow he or she shares a responsibility for the future of our species, and this responsibility for the larger group should be just as much a part of cultural ethics as a concern for the individual. Every generation is the current caretaker not only of the human gene pool but indeed of all nature on our fragile globe. (...) Yet evolution did give us a capacity for stretching beyond our individual needs to take those of the larger group into account. And an understanding of evolution can give us a worldview that serves as basis for a sound ethical system – an ethical system that can maintain a healthy human society and provide for the future of a world preserved by the guardship of man.” Voluminoase tratate de etică, precum și diferite aberații religioase, sunt vorbe în vânt fără existența unei percepții realiste despre ființa biologică umană, fără a înțelege modul în care deliberarea și comportamentele etice pot să apară și valoarea adaptativă a acestor mecanisme pentru a asigura succesul biologic al vieții umane, ca și legătura eticii umaniste-evoluționiste cu sustenabilitatea societății și civilizației globale create de oameni.

AUTOR ©

[dr. Peter Lengyel](#)